

Titel: Filosofiske Smuler

Citation: "Filosofiske Smuler", i *Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K4*, udg. af Niels Jørgen Cappelørn; Joakim Garff; Johnny Kondrup; Alastair McKinnon; Finn Hauberg Mortensen, Søren Kierkegaard Forskningscenteret 1997-2003 . Onlineudgave fra Søren Kierkegaards Skrifter: <https://tekster.kb.dk/text/sks-ps-txr-shoot-k3.pdf> (tilgået 31. juli 2024)

Anvendt udgave: Søren Kierkegaards Skrifter, Bd. K4

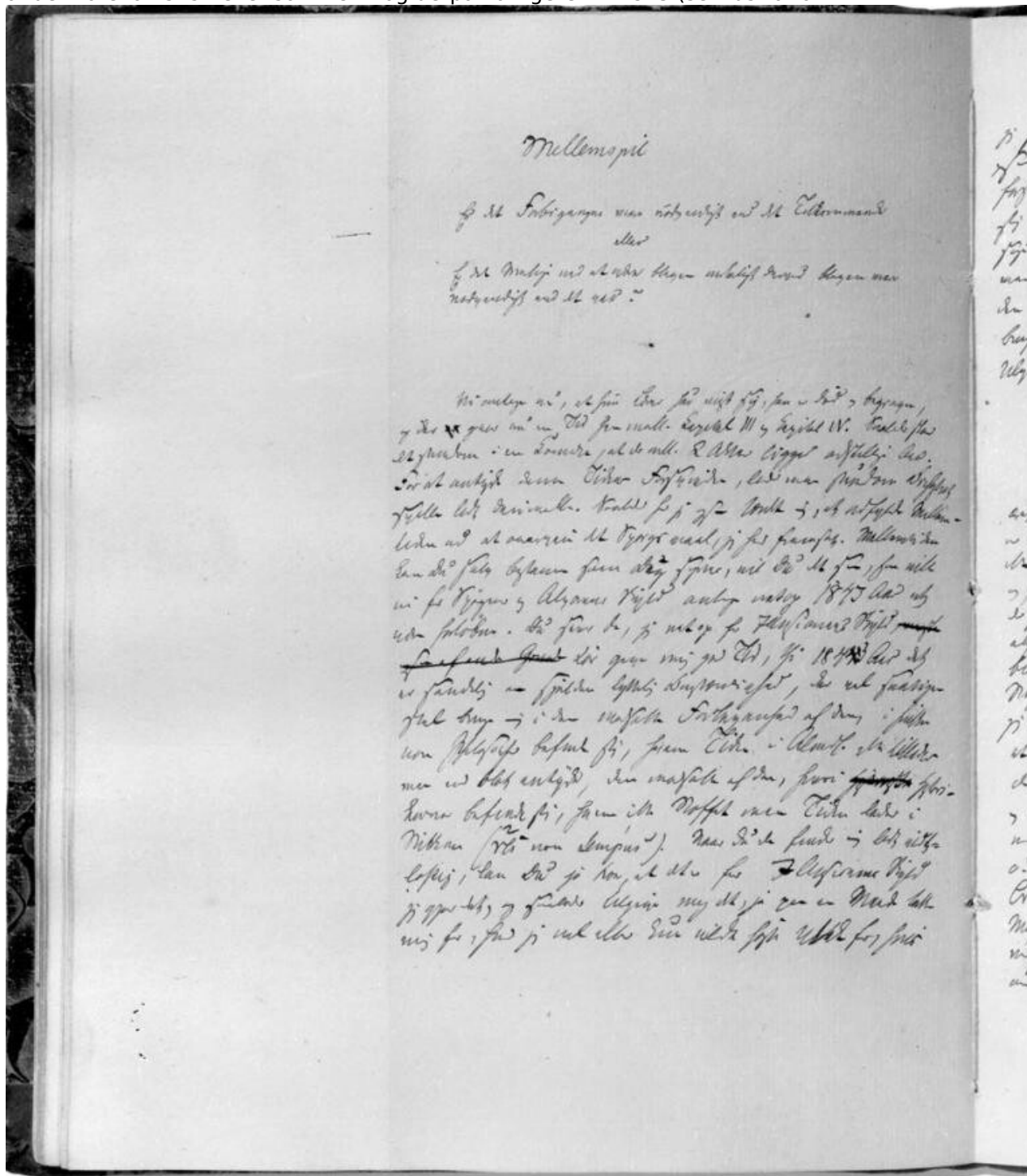
Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.
[Læs CC0-erklæringen](#)

3. Tilblivelseshistorie

Ethvert forsøg på at tidsbestemme tilblivelsen af PS må blive indirekte, idet ms.-materialet ikke er dateret. Det nærmeste, man kommer en datering, er følgende formulering i selve teksten, der spøgefuldt henvendt til læseren udmåler tiden mellem gudens inkarnation og 'disciplen på anden hånd'. Det sker i »Mellemspil«, der også fungerer som en metafor for tiden imellem kapitel IV og V:

Hvor lang Mellemtiden skal være, kan Du selv bestemme, men hvis det saa synes Dig, da ville vi for Alvorens og Spøgens Skyld antage netop atten hundrede og tre og fyrretyve Aar at være forløbne. Du seer da, at jeg for Illusionens Skyld bør give mig god Tid, thi atten hundrede og tre og fyrretyve Aar er en sjelden Begunstigelse af Tid (SKS 4, 272).

Formuleringen findes i alt væsentligt enslydende, såvel i renskriften (ms. 6, s. 58) som i halvlæderbindet med kladde (ms. 4, bl. [22v]). I kladden, hvor årstallet findes skrevet med arabertal, er det imidlertid ved anden forekomst skrevet som 1844 og derpå korrigeret til 1843 (se illustration 11

11. Kladde til *PS*, ms. 4, bl. [22v]. Årstallet 1844 midt på siden er ændret til 1843

). Det fortæller for det første, at SK har haft svært ved den drilske beregning af tidsrummet mellem år 1 og vor tid; det ikke eksisterende 'år 0' har sneget sig ind og er atter blevet forvist. For det andet viser det, at såvel renskriften som kladden (i det mindste fra bl. [22]) er blevet til i samme år som førstetrykket, altså 1844.

En mere præcis, men tilsvarende mindre sikker datering kan man få ved at inddrage SKs journal JJ, som han benyttede fra maj 1842 til sept. 1846. Heri findes en udateret optegnelse om inkarnationen, der er så vanskelig at forstå, fordi det er så vanskeligt for den absolut ophøjede gud at gøre sig forståelig for det ringe menneske. Problemet udvikles i billedlig form som et tænkt forhold mellem en konge, der elsker en ringe bondepige, og som ikke blot må skjule sin kongelige værdighed, men også afvise pigens bønner om at vise sig som konge og hæve hende op til sig for at tilfredsstille hendes forfængelighed.* Såvel problemstillingen som udviklingen af forholdet mellem kongen og den ringe pige genfindes, stærkt elaboreret, i andet kapitel af *PS* (SKS 4, 233f.). Det findes ikke blot i trykket og så godt som enslydende i renskriften (ms. 6, s. 16-17), men også i en noget kortere form i kladdebindet (ms. 4, bl. [6v]-[7r]). Journaloptegnelsen, som tydeligvis repræsenterer et stadium før kladden, kan indirekte dateres til de første to måneder af 1844 og snarere til februar end til januar; den befinder sig blot fire sider før en anden optegnelse om en anmeldelse af *Frygt og Bæven*, som ud fra anmeldelsens publikationsdato kan tidsfæstes til ca. 1. marts.* Da optegnelsen om kongen og den ringe pige finder anvendelse på et af de første blade i kladdebindet, tør man slutte, at kladden til *PS* er blevet påbegyndt efter nytår 1844 og formodentlig i februar eller marts måned.

Tilbage står spørgsmålet, hvornår SK overhovedet er begyndt at arbejde på *PS*. I ms. 1, som rummer de spredte og givetvis første udkast til skriftet som helhed (jf. nedenfor), henvises til Arnold Ruges værk *Anekdoter zur neuesten deutschen Philosophie und Publicistik*, 1843, ktl. 753. Ifølge en regning fra C.A. Reitzel købte SK værket den 20. feb. 1844,* og da det ikke er sandsynligt, at han forinden har læst bogen andetsteds, kan ms. 1 ikke godt være skrevet før denne dato. Slutningen forudsætter dog, at de to dele, hvoraf ms. 1 består, dvs. de tre løse blade (ms. 1.1) og lappen (ms. 1.2), er skrevet på samme tid, for den pågældende henvisning befinder sig på lappen. Forudsætningen kan ikke befæstes yderligere, men med dette usikkerhedsmoment peger materialet altså i samme retning som det foregående: at *PS* er blevet til inden for et ganske kort tidsrum i begyndelsen af 1844, formentlig fra slutningen af februar til slutningen af maj.* Af Bianco Lunos bevarede »Erindringsbog«, dvs. trykkeriets interne ordre- og regnskabsbog, fremgår, at SK selv indleverede manuskriptet til trykning den 20. maj, i øvrigt sammen med manuskriptet til *Tre opbyggelige Taler*.*

Man bør i denne forbindelse også kaste et blik på SKs øvrige aktiviteter i de første måneder af 1844. Sandsynligvis lagde han o. 1. feb. den uafsluttede kladde til *Begrebet Angest* til side.* Ca. to uger senere, 13. feb., indleverede han manuskriptet til *To opbyggelige Taler* til trykning.* Talerne, som fylder 60 oktavsider, udkom 5. marts.* Vi ved, at SK holdt sin dimisprædiken, dvs. aflagde prøve i homiletik, i Trinitatis Kirke 24. feb.* Såvel manuskriptet til talerne som udarbejdelsen af prædikenen må have optaget ganske meget af hans tid i årets første måneder. Videre ved vi, at han i marts 1844 afsluttede (og daterede) en polemisk pjece med titlen »**Post-Scriptum** til 'Enten - Eller'«. Pjecen, der aldrig blev trykt, er ganske vist ikke noget stort arbejde; i manuskript har den fyldt godt 20 sider i 4°. Men alene den omstændighed, at SK har beskæftiget sig med denne sag, viser, at han endnu ikke har været fuldt optaget af *PS*. Hvis vi forsigtigt antager, at pjecen er dateret i begyndelsen af marts og i alt væsentligt udarbejdet i februar, frister den i forening med de opbyggelige taler og dimisprædikenen til den slutning, at SK ikke er begyndt på *PS* før o. 1. marts.

Der er i de fire dateringskriterier en omvendt proportionalitet mellem sikkerhed og præcision, således forstået, at jo snævrere et tidsrum de udpeger for tilblivelsen af *PS*, desto større grad af formodning indebærer de. Da de ikke desto mindre peger i samme retning – og da intet synes at pege i modsat retning – vil vi antage, at *PS* er blevet påbegyndt o. 1. marts 1844 og blevet til i løbet af tre måneder.

Inden for samme tidsrum, nærmere bestemt april-maj, synes SK at have renskrevet *Begrebet Angest** og at have samlet sit allerede delvis foreliggende ms.-materiale til *Forord*.* Endvidere har han som nævnt udarbejdet *Tre opbyggelige Taler*, 1844, der udkom 8. juni. Intet under, at han i et brev til sin broder midt i maj beskriver sig selv som et dampskib, der har for mange hestekræfter indenbords, og udtaler frygt for, at hans legeme ikke kan holde til presset fra hans ånd.* Det nære forhold mellem *PS* og *Begrebet Angest* illustreres på morsom vis af en detalje i kladdebindet til *PS*, ms. 4. Her er kap. I i skyndingen blevet betegnet som »Caput I«, dvs. med en rubrik, som ellers kun bruges i *Begrebet Angest*.

Den omstændighed, at *PS* så entydigt er blevet til i 1844, betyder dog ikke, at skriftet ikke rummer ideer, ræsonnementer og billeder, som er ældre. Således er en del stof blevet indarbejdet, som hidrører fra det sidste års tid inden tilblivelsen af selve *PS*, nærmere bestemt fra slutningen af 1842 til begyndelsen af 1844. Stoffet er hentet i følgende kilder:

1. Det henlagte, ufuldendte manuskript til fortællingen *Johannes Climacus eller De omnibus dubitandum est*, som SK vistnok havde i arbejde i 1842-43. Især fra udkastene til fortællingen er en række

problemformuleringer og henvisninger, koncentreret om erkendelsens troværdighed og kriterierne for sandhed, gledet ind i *PS*. De genkendes tydeligst i »Mellemspil« § 4.* Særlig iøjnefaldende er dog, at fortællingen har leveret det pseudonym, hvorunder *PS* og *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* er udgivet.

2. SKs journal JJ, som ifølge sin egen datering er påbegyndt i maj 1842, og som er blevet brugt helt op i sept. 1846. Den halve snes optegnelser, det drejer sig om, er alle uden dato, men kan indirekte tidsfæstes til perioden mellem 20. nov. 1842 og 1. marts 1843.*

3. Et bind med excerpter og notater, mærket »Philosophica«. Bindet er ifølge sine egne dateringer blevet benyttet fra dec. 1842 til marts 1846, men den halve snes optegnelser, som er blevet brugt til *PS*, stammer sandsynligvis fra første halvdel af 1843.* Man bemærker især, at en journaloptegnelse (*Pap.* IV C 84) har afgivet overskrift og tema til kap. III: »Det absolute Paradox«, mens en anden (*Pap.* IV C 62) har leveret den første undertitel til »Mellemspil«: »Er det Forbigangne mere nødvendigt end det Tilkommende?«

4. SKs eksemplar af *Benedicti de Spinoza opera philosophica omnia*. * Det vides ikke, hvornår bogen er købt, men i en optegnelse i bindet mærket »Philosophica« (*Pap.* IV C 69), formentlig fra første halvdel af 1843, henviser SK til »mit Exemplar af Spinoza«, hvori han har udhævet steder og gjort anmærkninger på små lapper vedr. 'Væren'. Et par af de udhævede steder i bogen s. 15 samt en anmærkning hertil, som SK tilføjede på forsatsbladets forside, anvendes i en note i *PS* kap. III. Anmærkningen, der udvides i *PS* (SKS 4, 246f.), har følgende ordlyd i SKs eksemplar af Spinoza:

ad pag. 15. Lemma I. Nota II.

Dette opløser sig i en Tautologie, da han forklarer perfectio ved realitas, esse. Jo fuldkomnere en Ting er, siger han, desto mere er den; men Tingens Fuldkommenhed forklarer han igjen ved at den har mere esse i sig, det vil altsaa sige, jo mere den er, desto mere er den.

I logisk Forstand er det rigtigt, jo mere Fuldkommenhed jo mere er, men her har Væren en ganske anden Betydning end det faktiske er. M: H: t: Gud løber det Hele ud paa den gl. Sætning, at naar Gud er mulig saa er han eo ipso nødvendig (smgl. derom Leibnitz etsteds i Theodiceen).*

5. Nogle løse notater og excerpter fra filosofisk læsning, i alt ca. ti optegnelser, med særligt henblik på springet fra en kvantitativ til en kvalitativ bestemmelse.* Excerpterne er udateret, men er sandsynligvis blevet til i begyndelsen af 1844, måske endog sideløbende med *PS* og *Begrebet Angest*, nærmest som en slags arbejdsnotater til de to skrifter.

Mere interessant end dette materiale, som tilhører skriftets nærmeste forhistorie, er nogle løse papirer med overskriften »Telegrapheringer fra en mousvoyant til en clairvoyant om Forholdet mellem Xstd. og Philosophie.«* Det drejer sig om daterede udkast fra okt.-dec. 1838 til et polemisk skrift om det nævnte tema - idet filosofiens position synes at have skullet omfatte antikkens bevidsthed og dennes efterliv i det kristne Europas åndshistorie. Til disse telegraferinger henvises der udtrykkeligt i det udkast til de senere kapitler af *PS*, som vi har nummereret ms. 2, nærmere bestemt under rubrikken »Capitel. IV. / Forargelsen paa Paradoxet.« I det færdige skrift, hvor afsnittet ikke hedder kap. IV, men »Tillæg« (til kap. III), er den ejendommelige overskrift ikke bevaret, men man genkender alligevel de godt fem år ældre telegraferinger. Det gælder både, hvad angår temaet (sammenstødet mellem paradokset og forstanden), den polemiske stil og brugen af enkelte formuleringer. I denne forbindelse er det interessant, at den opdeling i tre positioner, som findes i de første spredte udkast til *PS*, ms. 1.1: »Propositio / Positio / historisk Costume«, allerede er således foregrebet i telegraferingerne:

1ste Position
pathologisk Muskelpild
og
physiognomiske Stillinger i Costume.

(...)

2^{den} Position

exacerberatio cerebri. *

Idet vi vender tilbage til selve manuskripterne til *PS*, vil vi forsøge at bestemme deres indbyrdes rækkefølge. Ms. 1 har som nævnt karakter af spredte, første udkast til skriftet som helhed, herunder dets problemformulering (se illustration 12) og dets inddeling eller positionsbestemmelse. Også mss. 2 og 3 har karakter af udkast, dels til skriftets senere kapitler, dels til noget, som siden gled over i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*. Det betyder dog ikke, at mss. 2 og 3 er skrevet i umiddelbar forlængelse af ms. 1; som det straks skal vises, skyder en del af kladden i ms. 4 sig ind mellem udkastene.

Ms. 4, halvlæderbindet, rummer fra bl. [2]-[14r] kladder til kapitlerne I-III. Det slettede tekststykke på bl. [14r] findes imidlertid i en let revideret afskrift i ms. 2, bl. [1v], hvor det hensættes under kap. IV.*

Tilsvarende henvises der i ms. 2, bl. [4r], til »Cap. II Slut-«, hvilket ikke kan referere til ms. 1, hvor der endnu ikke findes en kapitelinddeling, men kun til kladden i ms. 4. SK har altså efter de første, spredte udkast i ms. 1 påbegyndt kladden i ms. 4 og ført den frem til bl. [14r], svarende til slutningen af kap. III. Derefter har han overført et stykke tekst fra ms. 4 til ms. 2 og her udkastet resten af skriftets kapitler.

At ms. 2 ikke er et senere ekstrakt af ms. 4, men er skrevet, før ms. 4 blev ført videre, fremgår af den omstændighed, at flere af de emner, som er udkastet i ms. 2, findes udarbejdet som kladder på de blade af ms. 4, der følger nærmest efter [14]. Slutningen af de før nævnte »Telegrapheringer fra en mousvoyant til en clairvoyant«, hvortil der henvises i ms. 2, bl. [1r], er således indarbejdet i ms. 4 på bl. [16r].

Også ms. 3, udkastet til »II Position«, er blevet til på et tidligt tidspunkt, formentlig samtidig med ms. 2. Dels er det skrevet på samme papir; dels – og vigtigere – står dets ord om »den Uvidende, der vel veed historisk, hvad det er hvorom han spørger,« i nær forbindelse med den bestemmelse af første position, som findes forrest i ms. 4: »den Uvidende, der end ikke veed, hvad der har givet Anledning til at han spørger saaledes.«*

Ms. 4 er altså efter udfærdigelsen af ms. 2 (og sandsynligvis ms. 3) blevet genoptaget fra bl. [14v], hvor kladden til »Tillæg« (der først hed kap. IV) begynder. Kladden ender ved kap. V, hvortil der findes både udkast og kladder, som imidlertid er slettet igen. Ms. 5, som erstatter og fortsætter det slettede, må således være senere end ms. 4.

Inden for ms. 5 indtager ms. 5.3, kladden til det afsluttende stykke (§ 2 og moralen), en særlig status, idet den egentlig stammer fra renskriften (ms. 6), hvor den er blevet udført 'på fri hånd' som en forlængelse af kladden til det foregående (mss. 5.1-5.2). SK har altså under renskrivningen af *PS* følt behov for en udvidelse og udført den i selve renskriften. Imidlertid har udvidelsen ikke tilfredsstillet ham, og han har fjernet de pågældende blade af renskriften og skrevet en ny afslutning. De fjernede blade er dermed blevet degraderet til kladder. En enkelt side, som ikke har kunnet fjernes, da den udgjorde versosiden af et blad med brugelig renskrift, er blevet slettet med blyant og findes stadig i ms. 6.

Også tidligere i ms. 6 har SK på tilsvarende vis forkastet et par blade, som dog ikke er blevet lagt sammen med kladden. Dér fandtes teksten nu også i forvejen (ms. 4, bl. [23r]-[25v]). Det drejer sig om en kritik af Hegels absolutte metode, der vil forklare alt, oprindelig tænkt som et stykke af indledningen til »Mellemspil«. Den bevarede rest af det forkastede er et halvt blad af renskriften med slettet tekst på versosiden og brugelig tekst på rectosiden. Det interessante er imidlertid, at hele det forkastede stykke findes indirekte overleveret i en let ændret version i *EP*.^{*} Ændringerne, som kan konstateres ved en sammenligning mellem *EP* og det halve blad i ms. 6, er for betydelige til at kunne skyldes H.P. Barfod. Det vil sige, at SK selv må have nyskrevet det forkastede stykke af *PS*, formentlig med henblik på brug andetsteds, hvilket også rimer med, at stykket i *EP* udgør en afrundet helhed.

Man bemærker, at forordet til *PS*, der synes skrevet efter de øvrige dele af kladden (bortset altså fra ms. 5.3), har voldt forfatteren problemer. Mss. 5.4-5.8 indeholder således to versioner af en indledning, som i alt væsentligt blev udsendt af det endelige forord, og tilsvarende to versioner af dettes begyndelse (mss. 5.4 og 5.8). Desuden findes hele tre versioner af det endelige forords slutning (mss. 5.4, 5.6 og 5.7). Den udsendte indledning har et mere personligt præg end resten af forordet, og at den ikke blev brugt, hænger givetvis sammen med en sen beslutning om at objektivere skriftet, bringe det på afstand af SKs person (jf. nedenfor). Til gengæld kunne en del af den udsendte indledning bruges i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift* (*A*, s. 43,6-17, begyndelseslinierne af »Yttring af Taknemmelighed mod Lessing«).

Fra samme sene tidspunkt som kladderne til forordet stammer formentlig ms. 5.9, kladden til titelbladet (se illustration 10). SKs bestræbelse for at give skriftet en mere objektiv karakter viser sig her i en ændring af dets problemformulering. Formuleringens oprindelige ordlyd, der er skrevet næsten ordret af efter ms. 1.1, har systematisk fået ændret pronominerne »jeg« og »min« til det anonyme »man« og »en«. Imidlertid er SK selv i denne kladder anført som forfatter af *PS*. Endnu i renskriften (ms. 6, s. III) har han først skrevet »af / S. Kierkegaard« for i sidste øjeblik at skyde endnu et objektiverende middel, pseudonymet, ind mellem sig og læserne: »af / Johannes Climacus / Udgivet / af / S. Kierkegaard.«

Det fremgår af manuskripterne, at *PS* og *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*, der først udkom 28. feb. 1846, altså henved to år senere, oprindelig har været tænkt som et hele, måske endog som en enhed. Allerede udkastet til skriftets inddeling (ms. 1.1) vidner herom: Af leddene »Propositio / Positio / historisk Costume« realiserer *PS* selv kun det første, svarende til at ms. 3, udkastet med overskriften »II Position«, ikke blev brugt i *PS*, men henskudt til *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*. Også den ytring af taknemmelighed mod Lessing, som findes udkastet i ms. 2, udfoldes først i *Efterskriften*, og som indledning til det pågældende kapitel (2. del, 1. afsnit, kap. 1) bruges tillige en del af det oprindelige forord til *PS* (jf. mss. 5.4 og 5.8).

Hvis det har været den oprindelige tanke, at første og anden position skulle indgå i samme skrift, synes den opgivet allerede under udarbejdelsen af kladden til *PS*. I begyndelsen af ms. 4 findes »1ste Position« som

overordnet rubrik, dvs. før kapiteltællingen (bl. [2r]). Det er samme opstilling, som findes i renskriften, blot således at første position dér er slettet til fordel for »*Propositio*« (jf. ms. 6, s. 1). SK har ikke nogetsteds i kladden afbrudt kapiteltællingen med en tilsvarende anden position, der kunne tjene som overordnet rubrik for de senere kapitler. Da han som ovenfor nævnt har skrevet ms. 2 og formentlig ms. 3 (med udkast til anden position) efter at have fuldført kladden (ms. 4) til og med kap. III, er det troligt, at tanken om at lade anden position indgå i *PS* er blevet opgivet dér, dvs. inden ms. 4 blev ført videre fra kap. IV (der senere blev ændret til »Tillæg«).

Et mellemstadium mellem enhedstanken og den løse sammenhæng, der blev det endelige resultat, antydes af ms. 5.9, kladden til titelbladet, hvor SK først har skrevet titlen som »*Philosophiske Piecer*« og markeret skriftet som »N° 1« (først skrevet »a«), altså som det første i en række af flere under samme titel. Siden er »*Piecer*« blevet ændret til »*Smuler*«, men nummerbetegnelsen er blevet stående og ført med over i renskriften, hvor den først på et sent tidspunkt er blevet slettet (jf. ms. 6, s. III).

Som ovenfor antydet har SK af og til udført renskriften af *PS* på fri hånd, dvs. elaboreret kladden, hvor denne undertiden kun rummer et par stikord som forlæg, undertiden slet intet. »Mellemspil« § 2 er således skrevet uden kladde ligesom en lang række fodnoter. En speciel form for afvigelser mellem renskrift og kladde udgør de steder, hvor SK under renskrivningen har indføjjet præcise henvisninger til især filosofisk litteratur.

Ovenstående gennemgang af tilblivelseshistorien kan sammenfattes således: *PS* er rimeligvis blevet til fra marts til maj 1844, dog under inddragelse af ældre stof, dels fra 1842-43, dels fra 1838. Den måske oprindelige plan om et skrift i flere dele blev opgivet allerede på kladdestadiet; enkelte af de ubrugte udkast fandt senere anvendelse i *Afsluttende uvidenskabelig Efterskrift*. Først under renskrivningen fik skriftet sin endelige form, og i allersidste øjeblik, lige inden renskriften blev sendt til trykkeriet, besluttede SK sig for at lade skriftet udkomme under pseudonym.